

Nemanau²⁸, jog šios ryt. balt. **-ie* kildinimui iš **-ei* (t. y. su **-e-*, o ne su **-a-*) galėtų prieštarauti ir tas, kad autorius, tur būt, pagrįstai laikosi nuomonės, pagal kurią *o*-kamenė galūnė (kamiengalis) 3 sg. balt. **-ā* atsiradusi ne vietoj ide. **-e*, o — iš ide. **-ō* (p. 169 t.). Norėtusi pritarti autoriaus (besiremiančio Toporovu) spėjimui, kad baltų tematinės konjugacijos 3 sg. forma iš senų senovės neturėjusi galūnės, t. y. turėjusi tik gryną kamiengalį. Kai dėl baltų atematinės konjugacijos formų 1 sg. (pl. ir 2 sg.) pl. kilmės, tai sunkieji šios problemos baltistiniai klausimai ir po recenzuojamojo straipsnio pasilieka dar tyrinėtini²⁹.

negu iš **-ai* (Chr. S. Stang, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Oslo, 1966, 407). Apie tai žr. dar.: aut., Iš baltų veiksmažodžio fleksijos istorijos, — II sąjunginės baltų kalbotyros konferencijos darbai (spausdinama).

²⁸ Aut., op. cit.

²⁹ Plg.: J. Kazlauskas, LKIG, 292 tt.; aut., op. cit.

Be čia aptartų įdomių ir tikrai vertingų straipsnių, leidinyje „Baltic Linguistics“ yra dar šie irgi reikšmingi straipsniai (kurių aptarti nebespėjau): Leonardo Dambriūno „The State of Linguistics in Soviet Lithuania“, Billo J. Dardeno „Accent in the Lithuanian Noun Declension“, Gordono B. Fordo (trys straipsniai) „*Esti* and *yra* in Martynas Mažvydas' Cethechism of 1547“, „Some Remarks about the Wolfenbüttel Lithuanian Postilė Manuscript of the Year 1573“ ir „The Old Lithuanian Third Person Imperative in *-k(i)*“, Antano Klimo „Some Attempts to Inventory Lithuanian Phonemes“, J. Lelio „Noun Declensions in the Korsovan Subdialect of Latvian“, Davido F. Robinsono „Stress Placement and Accent Classes in the Lithuanian Noun“, Olgos C. Shopay „Old Prussian Adverbs in *-n*“, V. J. Zepio „Base Shapes of Latvian Morphemes“.

Iš šios trumpos apžvalgos matyti, kad leidinys „Baltic Linguistics“ visais savo straipsniais yra gražus ir vertingas įnašas į baltistikos mokslą.

V. Mažiulis

A. Vanagas, Lietuvos TSR hidronimų daryba, Vilnius, 1970, 428 p.

Lietuvių, kaip ir kitų baltų kalbų, vietovardžiai yra tyrinėti ne vieno kalbininko (K. Būgos, J. Gerulio, J. Endzelyno, O. Trubačiovo, V. Toporovo ir kt. darbai). Tačiau daugelyje darbų dažniausiai buvo aiškinta toponimų kilmė, kartais jų morfologinė sandara. A. Vanagas ėmėsi nagrinėti lietuvių hidronimiją darybos požiūriu. Šiuolaikinio kalbos mokslo pasiekimai, gausi medžiaga, mokslinis autoriaus išprusimas leido pateikti knygoje sisteminį lietuvių hidronimų darybos vaizdą.

Knyga parašyta, remiantis medžiaga, fiksuota „Lietuvos TSR upių ir ežerų vardyne“ (1963), taip pat surinkta ir patikslinta jau po vardyno pasirodymo. Be pratarmės, įvadinės dalies, kur trumpai apžvelgiama lietuvių toponimijos tyrinėjimo istorija ir išdėstomi bendrieji hidronimų analizavimo principai,

išvadų, reziumė rusų ir vokiečių kalba, sutrumpinimų sąrašo, vardažodžių rodyklės, 35 žemėlapių, knyga susideda iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje nagrinėjami pirminiai hidronimai, t. y. tokie, kurie, visiškai nepasikeitę, atsirado iš bendrinių žodžių. Jie suskirstyti į dvi grupes: daiktavardinius ir būdvardinius. Neturį jokių darybos požymių būdvardiniai hidronimai, kurie „vandenų vardais virto daiktavardėdami“, surašyti alfabetine tvarka, be to, dar atsižvelgiant į jų giminę ir kamieno struktūrą. Daiktavardinius pirminius hidronimus autorius, turėdamas galvoje „grynai praktinius — populiarinimo motyvus“, suskirsto į grupes pagal tai, iš kokių semantinių apeliatyvų grupių jie galėtų būti kilę. Tokia pirminių hidronimų klasifikacija jokių abejonių nekalia. Tik, kaip pažymi autorius, kartais hid-

ronimai, formaliai sutapdami su bendriniais žodžiais, gali būti ir asmenvardinės kilmės, ir vestini iš kitų vietovardžių (46 p.). Be to, kartais sunku nustatyti, ar vietovardžiu tapęs išvestinis apeliatyvas, ar vietovardis yra vedinys. Dėl visų šių priežasčių hidronimų klasifikacijoje gali atsirasti mažų netikslumų, tam tikro subjektyvumo. Pvz., upės, įtekančios į Baluošo ežerą, vardas *Būkà* siejamas su asmenvardžiu *Būgà*, *Būkà* (49 p.). Tačiau, atrodo, tas vardas turėtų būti su trumpu *u*: *Bukà* (tarmėje ilgas nekirčiuotas balsis trumpėja iki pusilgio; šio vardo šaknis aiškiai ištariama trumpai). Tada *Bukà* galėtų būti kildinama iš būdvardžio *būkas*, *-à* (upė ištekėjimo vietoje yra ne siaura kaip paprastai, o plati, ne smaila, o buka). Hidronimai *Bedūgnis*, *Bekiaūšis*, *Benōsė*, *Bevařdis*, *Bežūvis*, *Dvilypis* (44 p.) siejami su įvairiais konkrečios bei abstrakčios reikšmės daiktavardžiais, nors, atrodo, labiau juos derėtų sieti su labai dariu priešdėlinių būdvardžių tipu¹. Be to, šiuos vietovardžius galima būtų laikyti ir daiktavardiniais priešdėlio *be-* vediniais.

Antroje knygos dalyje nagrinėjami antriniai hidronimai, arba dariniai. Savitu nagrinėjamų klausimų kėlimu ir sprendimu pasižymi pirmasis šios dalies skyrius, skirtas hidronimų, vestinių iš vieno pamatinio žodžio, t. y. vedinių, analizei. Analizuodamas išvestinius hidronimus, A. Vanagas visų pirma remiasi pagrindiniais bendrinių žodžių derivacijos principais². Tačiau pats gerai suvokdamas ir jau įvadinėje darbo dalyje nusakęs dviejų žodyno sluoksnių (bendrinių ir tikrinių žodžių) bendrumus ir skirtynes, autorius išeina iš darybinės analizės rėmų ir daugelio hidronimų darybą nagrinėja, pasiremdamas ne darybinio, o morfeminio skaidymo taisyklėmis. Todėl aiškiais vediniais knygoje laikomi tik tokie hidronimai, kurių derivacinis ryšys su pama-

tinu žodžiu tebėra visiškai aiškus t. y. tie žodžiai, kurie atitinka visus darybinės analizės reikalavimus. Turint galvoje hidronimų senumą ir galimą jų pamatinių žodžių išnykimą, didesnių abejonių nekelia ir antrojo, jau sąlygiško, vedinių tipo išskyrimas. Šiam tipui priskiriami neaiškios darybos vediniai, kuriuos, palyginus su kitais baltiškais vietovardžiais, galima laikyti turinčiais afiksą. Betgi vediniais, net ir reliatyviai, atrodo, negalima būtų laikyti tų vietovardžių, kurių ne tik daryba neaiški, bet ir afikso išskyrimas labai abejotinas. Vadinasi, netgi morfeminės analizės požiūriu tokius hidronimus sunku išskaidyti į savarankiškus reikšminius vienetus. Gal būt, reikėjo juos (pvz., *Vindarāikas*, *Apāškas*, *Apytā* ir kt.) neskaidytus pateikti atskirame skyrelyje.

Išvestiniai hidronimai, kaip ir bendriniai vediniai, toliau skirstomi į tris dideles grupes: a) galūnių vedinius, b) priesagų vedinius, c) priešdėlių vedinius.

Galūnių vediniai analizuojami, pasiremiant V. Urbučio pasiūlyta bendrinių žodžių, padarytų su galūnėmis, klasifikacija³. Atskirai kalbama apie galūnių *-a* (*-ia*), *-as*, *-ė*, *-is*, *-ys*, *-(i)us* vedinius, nurodant, iš kokios kalbos dalies jie gali būti padaryti, taip pat atsižvelgiant į jų daryboje pasitaikančią šaknies balsių kaitą. Šiek tiek abejonių kelia tik tai, kad visi galūnių vediniai yra kildinami vien iš bendrinių žodžių.

Daug įžvalgumo ir išradingumo parodo knygos autorius, nagrinėdamas didžiausią vedinių grupę – priesaginius hidronimus (jie sudaro apie 52,1% visų nagrinėtų vardų). Koks sunkus uždavinys sprendžiamas šiame skyriuje, rodo daugybė paties A. Vanago iškeltų ginčytinų ar keleriopai galimų traktuoti darybos atvejų. Daugumos vedinių darybos aiškinimas gerai argumentuotas, nereti ekskursai į baltų etnogenezės problemas rodo autorių gerai susipažinusį su baltų vietovardžių

¹ Plg. Lietuvių kalbos gramatika, Vilnius, 1965, 590 p.

² Г. О. Винокур, Заметки по русскому словообразованию, — Избранные труды по русскому языку, Москва, 1959, 425.

³ V. Urbutis, Dabartinės lietuvių kalbos galūnių darybos daiktavardžiai, — Kalbotyra, III, Vilnius, 1961.

etimologijos tyrinėjimais, kruopščiai išstudijavusį lietuvių kalbos bendrinių žodžių reikšmes, darybą ir kilmę. Priesaginiai vediniai klasifikuojami pagal priesagas, produktyvesnių priesagų vardai dar skirstomi į grupes pagal pamatinį kamieną. Jų paplitimą demonstruoja gale knygos pateikti žemėlapiai.

Reikia tik pasidžiaugti detalio ir tikrai pavykusia priesaginių hidronimų analize. Galima būtų tik pageidauti patikslinti kai kurių vedinių pamatinius žodžius ar darybos afiksus. Pvz., kai kurių hidronimų (*Rom-atas*, *Rom-ātas* (97 psl.), *Mėlm-entas* (135 psl.), *Kev-eřnė* (136 p.) ir kt.) nurodomi pamatiniai žodžiai atrodo labai dirbtini, pritempti; kad ir turint galvoje autoriaus argumentus, nelabai norėtusi laikyti priesaga antrąją hidronimų *Dub-ākė*, *Pel-ākis*, *Varn-ākis*, *Varn-ākė*, *Viš-akis* ir kt. (82, 83 psl.) dalį. Gal vis dėlto labiau derėtų šiuos hidronimus laikyti dūriniais (plg. *Varn-upė*).

Negausūs priešdėlių vediniai klasifikuojami ir nagrinėjami panašiai kaip ir priesaginiai hidronimai. Tik neaišku, kodėl kai kurie vardai (*Pagėrvis*, *Pagulbis*, *Pajuōdlaukis*, *Pāšaltuonė*) atsidūrė neaiškios darybos skyrelyje.

Nemaža studijos dalis skirta sudurtinių hidronimų darybai. Dūriniai čia skirstomi

į kelias grupes pagal tai, kokios kalbos dalys eina jų sandais. Trumpai užsimenama apie sudurtinių hidronimų sandų jungimo būdus ir apie dūrinių kamieno bei antruoju sandu einančio žodžio galūnės santykius. Šioje knygos dalyje tenagrinėjami aiškios darybos vietovardžiai, o tie hidronimai, kurių nors vienas sandas neaiškus, neaptarinėjami kaip nelabai svarbūs darybiniu požiūriu. Tuo autorius lyg ir prieštarauja savo paties pozicijai, kurios laikosi, nagrinėdamas priesaginius vedinius (ten jis vis dėlto aptaria kad ir labai abejotinos darybos hidronimus).

Paskutiniame antrosios knygos dalies skyriuje analizuojami sudėtiniai (kilmininkiniai ir kvalifikaciniai) hidronimai.

Išvadose autorius pateikia įdomių statistinių duomenų, lygina išnagrinėtų hidronimų darybos tipus su kitų vietovardžių darybos tipais, trumpai paliečia hidronimų semantikos, kaip vieno svarbiausių hidronimų etimologijos kriterijų, dalykus.

A. Vanago knyga „Lietuvos TSR hidronimų daryba“ yra labai rimta, be galo reikalinga mokslinė studija. Detali lietuvių hidronimų darybos analizė leis tiksliau aiškinti vietovardžių etimologiją, toliau spręsti kitas sudėtingas toponomastikos problemas.

E. Jakaitienė